

⁸⁵ ДАЧО. – Ф. 42. – Оп. – 1. – Спр. 7. – Арк. – 15.

⁸⁶ ДАЧО. – Ф. 42. – Оп. – 1. – Спр. 7. – Арк. – 79.

⁸⁷ Юрченко А. Хотинское восстание. – С. 47.

⁸⁸ Там само. – С. 47.

⁸⁹ Борьба трудящихся Буковины за социальное и национальное освобождение и воссоединения с УРСР. 1917-1941. Документы и материалы. До 40-річчя Комуністичної Партії України. – Чернівці: Облвидав, 1958. – С. 152.

⁹⁰ Юрченко А. Хотинское восстание. – С. 48.

⁹¹ Хотин в огне восстания. Сборник, посвященный десятилетию Хотинского восстания. – М., 1929. – С. 91.

⁹² Там само. – С. 50.

⁹³ Піддубний Г. Буковина, її минуле і сучасне. – С. 172.

⁹⁴ Там само. – С. 175.

*Александр Руснак
(Черновцы)*

Положение населения Северной Буковины и Хотинщины в 1918-1940 гг.

В статье характеризуется положение населения Северной Буковины и Хотинщины в период вхождения края в состав королевской Румынии. Автор исследует разные аспекты румунизаторской политики Бухареста.

Ключевые слова: Северная Буковина, Хотинщина, население, румунизация, колонизация, крестьяне, рабочие, служащие, налоги.

*Oleksandr Rusnak
(Chernivtsi)*

The State of Population of Northern Bukovina and Hotyn Region in 1918-1940

The article highlights the state of population of Northern Bukovina and Hotyn region in the period of entry to the amalgamation with regal Romania. The author investigates different aspects of romanization policy of Bucharest and financial conditions of main categories of regions inhabitants.

Key words: Northern Bukovina, Hotyn region, population, romanization, colonization, peasants, workers, employees, taxes.

УДК 94 (477.85) «18/19»

*Оксана Яремко
(Чернівці)*

ПРОГРАМИ УКРАЇНСЬКИХ ПАРТІЙ БУКОВИНИ ПОЧАТКУ ХХ ст. НА СТОРІНКАХ ПЕРІОДИЧНОЇ ПРЕСИ

У статті проаналізовані програми політичних партій Буковини початку ХХ ст. Автор висвітлює програмні положення партій через призму дослідження тогочасної періодичної преси.

Ключові слова: партія, програма, часопис, Буковина, українські партії.

Важливим джерелом дослідження діяльності українських політичних партій Буковини початку ХХ ст. є періодична преса. Українські партії краю на Буковині початку ХХ ст. мали свої програми, з якими знайомили населення через партійні друковані органи. Кожна українська партія, вступаючи на політичну арену, видавала друкований орган з метою популяризації своїх партійних положень.

Діяльність політичних партій Буковини початку ХХ ст. простежується в радянській, українській та зарубіжній історіографії. В радянській історіографії українські партії Буковини, як правило, в основному таврувалися клеймом «буржуазно-націоналістичні» і об'єктивно не досліджувалися¹. Деякі аспекти діяльності українських партій на Буковині висвітлювали історики діаспори². Грунтовніше програмні положення українських партій Буковини досліджували В. Ботушанський³, О. Добрянський⁴, С. Дубина⁵, С. Жерноклеєв⁶, В. Мігала-тюк⁷. Однак наявні монографії і статті подають лише фрагментарні відомості з досліджуваної теми й не акцентують увагу на періодичній пресі Буковини, яка є основним джерелом дослідження програмних положень українських партій Буковини початку ХХ ст.

Перша українська партія Буковини – «Національна рада русинів на Буковині», створена восени 1905 р. Її головою був доктор Володимир Філіпович. Друкованим органом партії була газета «Руська Рада». У 45 номері цієї газети було вміщено програму партії. Вона називалася «Чого ми хочемо?». В програмі виділено чотири основні напрямки діяльності партії: у справах національних, державно-політичних, економічних і культурних⁸. Авторами програми були Лев Когут і Теодот Галіп. Вже на перших зборах «Національної ради» Т. Галіп роз'яснив «народну програму Буковинських Русинів»⁹.

У програмі партії «Національна Рада русинів на Буковині» справи національні зазначені першим напрямком її діяльності. Метою партії у цій сфері було: «Підтримувати і скріпляти національну силу, єдність і самостійність нашого (українського. – О.Я.) народу». Для цього потрібно було забезпечити вживання української мови у школах, церквах, діловодстві та підтримувати діяльність національно-демократичних товариств і організацій краю. Такі ж права визнавалися за іншими етносами, що проживали на Буковині.

У справах державно-політичних «Національна Рада» прагнула до національної автономії і єдності українців у Австрійській державі; введення загального, рівного виборчого права при таємному голосуванні, скасування курій при виборах, розширення демократичних прав, посилення відповідальності урядовців перед громадянами.

Завданням партії у справах економічних було організувати спілковий рух, збільшувати селянське землеволодіння, ввести єдиний прогресивний

податок, забезпечити охорону праці, створити бюро працевлаштування, засновувати агрономічні та промислові школи, зменшити витрати на війсьсько та скоротити термін військової служби. Внаслідок цих дій «кожний чоловік міг користуватися плодами своєї діяльності». У справі культурного розвитку передбачалося безкоштовне навчання та заснування народних, середніх, вищих шкіл з українською мовою навчання¹⁰.

Під час обговорення програми «Національної ради русинів на Буковині» С.Смаль-Стоцький наголошував на необхідності її популяризації серед населення, дотримання всіма членами партії та зазначив: «Люди повинні добре визнаватись у програмі партії і станувши раз за одною програмою єї все держати ся; сьмітя і таких що вічно-б сюди і туди скакали, і кождному сьвітили лицем, нам не треба»¹¹. Він постійно підкреслював, що «в єдності сила русинів, які хочуть жити в згоді з німецьким, волоським і жидівським народом»¹².

Активні члени намагалися вдосконалити організаційно партію. Вони оголосили, що 28 лютого 1908 р. у Чернівцях відбудуться збори всіх членів «Національної ради русинів на Буковині» з метою «ревізії програми і партійної організації». В оголошенні про проведення зборів був заклик вступу до складу партії нових її членів¹³. Однак спроби організаційно зміцнити структуру партії шляхом статутних змін, запровадженням партійної дисципліни та залучення нових членів не мали позитивних наслідків.

У кінці 1907 – на початку 1908 рр. «Національна рада русинів на Буковині» припинила своє існування, хоча про її розпуск офіційно не оголошували. Її наступницею стала «Українська поступова партія». Про це свідчить список чернівецьких членів партії, де зазначено прізвища В.Филиповича, М.Галіпа, К.Клима, А.Клима, О.Маковея С.Смаль-Стоцького та інших (всього – 87 прізвищ) колишніх лідерів.

Друкованими органами «Української поступової партії» стали газети «Національної ради русинів на Буковині», «Руська Рада» та «Буковина», редактором якої був О.Попович. У березні 1908 р. на сторінках «Буковини» опубліковано «Відозву до всіх українців на Буковині» та «Начерк організації Української поступової партії на Буковині». Ці документи свідчили про організаційне оформлення нової політичної партії на Буковині, яка в основному дотримувалась програмних положень «Національної ради русинів на Буковині».

«Відозва до всіх українців на Буковині» – це заклик до створення Української поступової партії. В ній аналізується політичне становище українців на Буковині, пояснюється назва партії та її організаційна структура. Назву партії аргументовано так: «Наш нарід український, а наша партія українська(...) будемо йти з поступом часу(...) то й назвали свою партію поступовою». Організаційне оформлення партії планувалося здійснити за допомогою розповсюдження її програми по селах Буковини та складання списків осіб, що хочуть вступити до партії. Наголошувалося на тому, щоб не записувати людей для кількості, «бо така партія не буде певна, не буде свідома», а краще для партії «мати менше людей, але цілком певних та щирих, ніж багато та непевних». Таким чином Українська поступова партія враховувала помилки «Національної ради русинів на Буковині».

В «Буковині» за 14 березня 1908 р. зазначено, що організаційною основою Української поступової партії став Тимчасовий крайовий комітет у Чернівцях, що мав підготувати установчі збори партії. Він складався із 10 осіб. Головою Тимчасового крайового комітету був А.Клим, заступниками: О.Маковей, Є.Семака. Іншими членами комітету були: Т.Бриндзан, О.Іваницький, М.Ісопенко, П.Клим, М.Коралевич, Д.Коропатницький та О.Попович¹⁴. Інтелектуальним провідником Української поступової партії став О.Попович. Він одноосібно контролював видання газети «Буковина», яка з 1 січня 1909 р. виходила з офіційним підзаголовком «Орган Української поступової партії на Буковині»¹⁵. З того часу «Буковину» оцінювали як газету, що «поборювала ширення локального патріотизму і роздвоєння серед синів одної вітчизни, піднесла сама прапор автохтонізму і стала проповідувати хрестоносний похід против «зайдів» і «влізливих» сусідів»¹⁶.

«Начерк організації Української поступової партії на Буковині» – це основний документ партії. Він складався з 12 параграфів. Перший параграф містив програмні вимоги партії, що переважно дублювали програму «Національної ради русинів на Буковині». Програма Української поступової партії складалася з таких же 4 напрямків: у справах національних, державно-політичних, економічних та культурних. Новою вимогою «Української поступової партії» в національному питанні був заклик: «Будемо змагати до національної автономії і спільності Українців в державі». Вимоги партії по інших напрямках були тотожними до вимог її попередниці.

В інших параграфах «Начерку організації Української поступової партії на Буковині» було впорядковано організаційні засади партії, визначено, хто може стати її членом, порядок вступу до партії, обов'язки та права членів партії. Зокрема, у 6 параграфі зазначалося, що «партія складається із організації місцевої та краюї». Вищим органом партії проголошувалися загальні збори, що мали скликатися не рідше одного разу на рік. До їх компетенції входило: зміна програми й організації партії, вибір постійно діючого головного «заряду» (керівництва) та виконавчого відділу (комітету), контроль над діяльністю грошового та видавничого фондів партії. До головного «заряду» обиралися по 3 члени та по 1 заступникові від кожного судо-

вого повіту з українським населенням і по 1 членові й 1 заступникові від «мішаних» повітів, з переважно румунським населенням. Місто Чернівці у головному «заряді» репрезентували 8 членів та 2 заступники. Депутати, що були членами партії, автоматично входили до складу головного «заряду» та виконавчого відділу. Головний «заряд» збирався раз на 3 місяці. Виконавчий відділ – виконавчий орган – був посередником між головним «зарядом» та членами партії. Він скликався кожні два тижні. На місцях скликалися місцеві головні збори, що обирали місцеві «заряди». Кількість членів місцевого «заряду» була чітко визначена: «заряд», де не було більше 50 членів партії, становив 3 члени. На подальші 50 членів партії обиралося ще по одному членові до місцевого «заряду». Члени місцевих «зарядів» були делегатами на загальні збори партії та мали право голосу¹⁷.

«Українська поступова партія», на відмінну від інших партій, пропагувала ідею автохтонного руху на Буковині. Її гаслом був вислів «Буковина – для буковинців». Більшість політичного загалу Буковини засудила ідею автохтонного руху. Зокрема, з'їзд «Вільної організації українського учительства на Буковині» ухвалив резолюцію, в якій критикував ідеї автохтонного руху. У ній зазначалося, що «... українська частина Буковини мусить бути країною, в якій кожний Українець – відки-б він і не прийшов – чув себе дома, чув себе своїм – а не заїдою»¹⁸.

Продумана структура Української поступової партії не сприяла її швидкому організаційному становленню. Впродовж 1908 р. так і не було скликано установчих зборів партії, не створено її керівних органів¹⁹. Але у місцевій періодиці з'явилися публікації про Українську поступову партію²⁰, про заснування чернівецького місцевого комітету партії на чолі із К.Климом²¹. У газетах «Громадянин» та «Борба» діяльність Української поступової партії піддавалася жорсткій критиці. Отже, партія існувала на політичній арені, мала своїх лідерів та брала активну участь у політичному житті краю. Інша справа, що немає достатньо конкретних даних про її діяльність та керівні органи.

У червні 1907 р. утворилася Українська радикальна партія на Буковині. Процес її формування розпочався ще у 1905 р. Після розпаду «Вільнодумного союзу» у таборі народівців виокремилася радикальне крило на чолі з адвокатом Теодотом Галіпом (псевдонім Наполеон Бігарій). Відомими діячами партії, крім вже названого Т.Галіпа, були Юрій Сербинюк, Ілько і Остап Поповичі та ін. Головним гаслом членів радикальної партії було: «Замість просити і жебракувати, українці мають домагатися і жадати».

З 1907 р. радикальна партія почала видавати свій друкований орган – «Народна справа». З цього приводу Т.Галіп повідомляв Крайове управління, що «Народна справа» – це періодичне видання

українською мовою, в якому будуть міститися статті про політичні та національні справи українського народу, а також літературні статті й статті з повчальним та науковим змістом²². «Народна справа» виходила першого і п'ятнадцятого числа кожного місяця впродовж 1907-1908 рр. Офіційним редактором «Народної справи» був Т.Галіп. Видавалася газета його коштом.

У 1909-1910 рр. Українська радикальна партія Буковини видавала тричі на місяць (10, 20, 30 числа) газету «Громадянин». Її відповідальним редактором був Володимир Будзінський, а видавцем – активний діяч радикальної партії Ілько Попович. Редакція газети перебувала у Чернівцях на вулиці Войнаровського, 9, а в 1910 р. – на вул. Франца, 30а.

У першій вступній статті «Громадянина» зазначено, що основним завданням газети є «всесторонньо освідомити нарід». «Громадянин» визнавав свою партійну приналежність до радикальної партії та наголошував, що радикальна партія («радїкс» в перекладі з латинської – корінь) – це партія, що гостро виступає «проти всякої кривди, хоче дійти до її коріння і ту кривду знищити». В першому номері газети вміщено програмні вимоги радикальної партії: «Земля з панських рук має перейти до робочого народу, безплатна освіта на рідній мові, національна автономія буковинського краю»²³.

У 1909 р. у п'ятому номері газети «Громадянин» частково опубліковано програму Української радикальної партії. В ній наголошувалося, що визволення українського народу пов'язується з встановленням соціалізму та широкими соціально-економічними перетвореннями²⁴. Тому радикальна партія наголошувала, що буде підтримувати такі реформи, які б обмежували визиск робітника та покращували його економічне становище, усували усілякі привілеї класів, забезпечували власність працюючих на землю та засоби виробництва, збільшували вплив працюючих мас на політичні процеси, усували обмеження суспільної рівності та культурного розвитку, надавали самоуправління українцям і всім політичним поневоленим народам²⁵.

Програма Української радикальної партії складалася з трьох частин, що стосувались політичних, економічних та культурно-просвітніх справ Буковини. Відповідно до них радикали висували свої вимоги. У загальних рисах вона майже повторювала програму Української радикальної партії Галичини, яку «Громадянин» називав «наша братня партія». Радикальна партія Буковини тісно співпрацювала зі своїми однодумцями у Галичині. Зокрема її члени брали участь у з'їздах Радикальної партії Галичини, повідомляли у своїх періодичних виданнях про діяльність галицьких колег. Вони працювали з періодичними виданнями радикалів Галичини: «Громадський голос» (Львів), «Хлопська правда» (Коломия), «Запорожець» (Коломия). Проте, незважаючи на ідейну спільність, обидві

партії не могли злитися в єдину організацію. Відповідно до австрійського закону від 15 листопада 1867 р. про громадські об'єднання політичним товариствам чи партіям окремих коронних земель заборонялося об'єднання і створення спільних керівних органів²⁶.

Основною політичною вимогою Української радикальної партії Буковини була перебудова Австрійської держави на федерацію народів, що в ній проживають, та створення національних територій з повною політичною автономією кожної народності із забезпеченням національним меншинам на цій території усіх політичних та національних прав. Для українців партія вимагала створення окремої української політичної території з українських частин Буковини та Галичини. У програмі проголошувалися вимоги: загального, прямого та рівного виборчого права; особистої свободи, свободи зборів, товариств, слова, науки і друку; усунення бюрократизму та заміни постійного війська народним ополченням.

У справах освіти і культури радикали Буковини вимагали запровадження в українських частинах Галичини та Буковини на державному рівні української мови; безкоштовної освіти; вільного доступу до освіти «обох полів»; свободи релігійних переконань та поширення між масами народу здобутків культури і науки. Отже, в основу вимог покладено проблеми національного відродження українського народу та прагнення до піднесення почуття національної самосвідомості українців.

Радикальна партія Буковини чітко визначила у своїй програмі економічні вимоги, що стосувалися промисловості та сільського господарства. Щодо становища промислових робітників радикали вимагали забезпечення їм життя, здоров'я і людського існування через: скорочення робочого дня; заборону праці дітей і жінок на шкідливих роботах; обмеження нічної праці; введення посади робітничих інспекторів з метою організації контролю за місцем праці і проживання робітників; забезпечення всіх робітників на час безробіття, нездатності до праці або старості. В програмі зазначалося, що українська радикальна партія виступає за об'єднання всіх робітників з метою самооборони та захисту своїх прав й інтересів. Водночас радикалами відстоювалися програмові вимоги, що стосувалися селян. Зокрема, вони вимагали: передачі земель у власність сільських громад; реформи прав полювання і риболовлі; заборони фіскальної монополії солі; ліквідації непрямих податків та введення єдиного прогресивного податку на прибуток. Радикальна партія виступала за захист земель через регуляцію рік, меліорацію, охорону лісів, а також за об'єднання всіх селян-хліборобів у спілки кредитні, торговельні та господарські²⁷.

В п'ятому числі «Громадянина» програма радикальної партії була опублікована частково, оскільки є примітка «кінець буде». Логічним завершен-

ням програмного документа партії можна вважати статтю «Громадянина» за 1910 р. під назвою «Чого нам домагатися». У них радикали деталізували свої економічні вимоги, що стосувалися аграрних питань. Ці вимоги були чітко обґрунтовані радикальною партією, вони склалися з десяти пунктів, а саме:

- заборонити громадам продавати свої землі, а ще докуповувати землі за гроші з громадських бюджетів;

- віддавати громадські землі на «вжиток» родинам, які не мають жодної землі, або мають невелику площу землі;

- створити пенсійні, хліборобські каси, які видавали б для калік і старих на утримання 2 крон щоденно. Каси мали складатись із спеціальних податків від великих господарств;

- вимагати, щоб у кожному повіті був лікар, який би безкоштовно лікував хворих;

- закуповувати, або орендувати громадами хліборобські машини і давати їх у користування селянам;

- ліквідувати податки за передачу володіння у спадщину, вартістю менше 3000 крон;

- замінити непрямий податок з товару першої необхідності на єдиний прогресивний податок на прибуток, починаючи з 3000 крон річного доходу;

- провести ревізію селянських ґрунтових (поземельних) книг ;

- надати дозвіл полювання та риболовлі для всіх людей;

- створити безплатні курси з агрономії, спілкової справи у селах під час зимового періоду²⁸.

Підсумовуючи аграрні вимоги, радикали зазначали, що «треба всіма силами домагатися, щоби ми на своїй землі стали повними господарями і панями»²⁹. Проголошуючи себе захисниками інтересів селянства, радикальна партія намагалась проводити певну організаторську роботу на селі.

У 1910 р. припинило видання партійного органу газети «Громадянин», що негативно вплинуло на діяльність радикальної партії. Нове видання члени партії не зуміли налагодити, бо не вдалося скликати чергову конференцію радикалів. У 1911 р. напередодні виборів до сейму відбувається зближення народовців та радикалів, за що радикалам гарантувалось одне місце у сеймі. Цим депутатом від селянської курії став Т.Галіп. Українська радикальна партія Буковини зійшла з політичної арени суспільно-політичного життя краю як впливова сила.

З 1908 р. на Буковині зміцнів соціал-демократичний рух, який почав здійснювати реальний вплив на суспільні процеси в краї. В цей час лідером української секції Буковинської соціал-демократичної партії (БСДП) став учитель Осип Іванович Безпалко³⁰. У 1907 р. він заснував Буковинську крайову організацію Української соціал-демократичної партії (УСДП), яку й очолював аж до

Першої світової війни. Водночас у 1907-1908 рр. О.Безпалко був секретарем робітничих профспілок Буковини. З 1908 р. він видавав й редагував двотижневу соціал-демократичну газету «Борба», яка стала органом УСДП на Буковині³¹. Цей двотижневик був «часописом для робочого люду». «Борба» активно пропагувала ідеї соціалізму, «несла розуміне соціалізму в найглухіші кутки нашої пролетарської України, будила дрімучі пригнічені маси до борби», – писала редакція двотижневика після виходу його перших 12 чисел 1908 р.³². Видання «Борби» виявилось справою важкою. Через брак засобів газета виходила нерегулярно.

У 1910 р. О.Безпалко заснував перший професійний український орган на Буковині і в Австрії «Залізничник», видання якого було припинено в 1913 р. у зв'язку з малою кількістю передплатників³³.

В друкованих органах УСДП простежуються програмні положення партії. У зверненні до робітників УСДП відстоювала їх політичні права, політичну свободу, 8-годинний робочий день, матеріальне забезпечення та виступала за ліквідацію мілітаризму і забезпечення міжнародного миру. УСДП вимагала загального, безпосереднього виборчого права при таємному голосуванні до сейму, реформи виборчого закону до рад міських та громадських³⁴. «Борба» за 1 травня 1910 р. пропагувала програмні цілі УСДП у статті «Наші жадання», в якій соціал-демократи вимагали скорочення робочого дня, охорони праці робітників, соціального забезпечення населення, військової реформи, припинення мілітаризації³⁵. У політичній програмі УСДП містились демократичні вимоги різних верств населення щодо крайового господарства, шкільництва, охорони здоров'я тощо.

Соціал-демократи – українці на Буковині прагнули провести своїх представників до сейму для захисту інтересів українського пролетаріату. Завдяки популяризації своїх програмних положень через друковані органи у квітні 1911 р. українським соціал-демократам вдалося провести на сеймових виборах свого кандидата – учителя Миколу Гавришука, який став першим і єдиним українським соціал-демократам у Буковинському сеймі³⁶.

Програма УСДП перед виборами до сейму була опублікована у «Борбі» за 1910 р. і охоплювала всі попередні вимоги соціал-демократів у галузі політики, економіки, соціального забезпечення і культури та була найбільш структурно продуманою. Вона складалася з 15 розділів: конституція сейму, податки, охорона робітників, шкільництво, захист молоді, охорона здоров'я, нагляд над помешканням, опіка над малозабезпеченими, організація громадської праці, крайова культура, спільна власність, спілки, субвенції (субсидії. – О.Я.), нагляд над громадами та мовний закон³⁷. У такому обсязі УСДП сформулювала свої програмні цілі, що забезпечило їй при виборах 1911 р. до сейму депутатський мандат.

Буковинські соціал-демократи відрізнялися від галицьких своєрідним ставленням щодо можливої війни. Якщо народовці вітали наближення війни, у ході якої сподівалися на поразку Росії і визволення України, то буковинські соціал-демократи засуджували війну як засіб визволення України. Вони розгорнули широку агітацію проти війни у пресі, брошурах, на конференціях, партійних з'їздах, на народних зборах. При цьому вони критичували українських соціал-демократів Галичини, які, осуджуючи мілітаристську політику Австро-Угорщини, все ж спільно з польськими соціал-демократами займали таку позицію: в разі війни з Росією підтримати зусилля Австро-Угорщини у визволенні України і Польщі від царизму³⁸. У зв'язку з цим буковинська «Борба» писала: «На жаль, між нашими товаришами в Галичині запанувала т.зв. австрійська орієнтація, щодо війни ... що не відповідає інтересам робучого люду, ані українського народу зокрема»³⁹.

Крім програм, друковані органи партій розповсюджували інформацію про свою діяльність та аналізували політичну ситуацію у краї, часто з різкою критикою. Зокрема, в газеті «Буковина» можна прослідкувати деякі аспекти діяльності Української поступової партії, зокрема у культурно-освітніх справах. Партія виступала проти румунізації українського населення, підкреслюючи, що «Румуни стараються всіма силами перетягати наших руских (українських. – О.Я.) дітей до волоских (румунських. – О.Я.) шкіл і інтернатів, щоби таким способом виховувати їх на завзятих своїх яничарів»⁴⁰.

На шпальтах тогочасної періодичної преси простежується полеміка між різними українськими політичними партіями та їх лідерами. В основному вона відбувалася між політичними напрямками на Буковині: народовським, радикальним, москвофільським та соціал-демократичним. Ця полеміка дає можливість досліднику висвітлити програмні положення та діяльність українських партій Буковини початку ХХ ст. більш детально.

Отже, програми українських політичних партій Буковини початку ХХ ст. друкувалися на сторінках періодичної преси. Таким чином партії поширювали свої програмні положення серед населення, використовуючи власні друковані органи та популяризували свою діяльність.

¹ Нариси з історії Північної Буковини. – К: Наукова думка, 1980. – 340 с.

² Буковина, її минуле і сучасне / Під ред. Квітковського Д., Бриндзана Т., Жуковського А. – Детройт–Париж: Зелена Буковина, 1956. – 956 с.

³ Ботушанський В. Українські політичні партії та громадськість Буковини про державну приналежність краю напередодні й в роки Першої світової війни і боротьби за українську державність // Буковина в контексті європейських міжнародних відносин (з давніх часів до

середини ХХ ст.) / За заг.ред. В.М.Ботушанського. – Чернівці: Рута, 2005. – С.391-428.

⁴ Добржанський О.В. Українські народовські партії на Буковині // Вісник центру Буковинознавства. Серія історична. – Вип. 1. – Чернівці, 1993. – С.131 – 143.

⁵ Дубина С. Формування партійної системи в Західній Україні та проблеми національно-державного будівництва // Наукові записки / Збірник. – К.: ППІЕНД, 2000. – С.32-41.

⁶ Жерноклеєв О.С. Національні секції австрійської соціал-демократії в Галичині й на Буковині (1890-1918 рр.). – Івано-Франківськ, 2006. – 536 с.

⁷ Мігалатюк В. Утворення та політична діяльність української соціал-демократичної партії Буковини кін. ХІХ – поч. ХХ ст. // Українська історична наука на порозі ХХІ століття: Міжнародний науковий конгрес Чернівці: Рута, 2001. – Т.3. – С.166.

⁸ Руска Рада. – 1905 – 4-17 листопада. – Ч.45. – С.1-2.

⁹ Руска Рада. – 1905. – 18 листопада-1 грудня. – Ч.47. – С.370.

¹⁰ Руска Рада. – 1905 – 11-24 листопада. – Ч. 46. – С.353-354.

¹¹ Руска Рада. – 1905. – 18 листопада-1 грудня. – Ч.47. – С.370.

¹² Руска Рада. – 1905. – 8-21 липня. – Ч.28. – С.1.

¹³ Буковина. – 1908. – 13(26) лютого – Ч.19. – С.1.

¹⁴ Буковина. – 1908. – 14 (27) березня. – Ч.32. – С.1.

¹⁵ Добржанський О. Національний рух українців Буковини другої половини ХІХ – початку ХХ ст. – Чернівці: Золоті литаври, 1999. – С.304-305.

¹⁶ Каменярі. – 1909. – Ч.6. – С.4.

¹⁷ Буковина. – 1908. – 14 (27) березня. – Ч.32. – С.2-3.

¹⁸ Каменярі. – 1909. – Ч.7-8. – С.1.

¹⁹ Добржанський О. Національний рух українців... – С.304.

²⁰ Буковина. – 1908. – Ч.143.; Громадянин. – 1909. – Ч.9.; Борба. – 1908. – Ч.15-17.

²¹ Буковина. – 1908. – 14 (27) березня. – Ч.32. – С.1.

²² Державний архів Чернівецької області (ДАЧО). – Ф.3. – Оп.1. – Спр. 10046. – Арк.3.

²³ Громадянин. – 1909. – 10 січня. – Ч.1. – С.1.

²⁴ Громадянин. – 1909. – 10 березня. – Ч.5. – С.1.

²⁵ Буковина: історичний нарис. – Чернівці: Зелена Буковина, 1998. – С.178.

²⁶ Добржанський О. Національний рух українців... – С.313.

²⁷ Громадянин. – 1909. – 10 березня. – Ч.5. – С.1-2.

²⁸ Громадянин. – 1910. – 10 лютого. – Ч.28. – С.1.

²⁹ Громадянин. – 1910. – 10 березня. – Ч. 30. – С.1.

³⁰ Мігалатюк В. Утворення та політична діяльність української соціал-демократичної партії Буковини кін. ХІХ – поч. ХХ ст. // Українська історична наука на порозі ХХІ століття: Міжнародний науковий конгрес Чернівці: Рута, 2001. – Т.3. – С.166.

³¹ Брицький П., Юрійчук Є. Буковинець Осип Безпалко – міністр праці Української Народної Республіки // Матеріали V Буковинської міжнародної історико-краєзнавчої конференції, присвяченої 130-річчю заснування Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича: У 2-х т. – Чернівці: Книги – ХХІ, 2005. – Т.1. – С.387.

³² Борба. Орган соціал-демократичної партії Буковини. – 1909. – Ч.1.

³³ Брицький П. Вказ праця. – С.388.

³⁴ Борба. – 1909. – 1 травня. – Ч.3-4.

³⁵ Борба. – 1910. – 1 травня. – Ч. 7-8.

³⁶ Жерноклеєв О.С. Вказ. праця. – С.289.

³⁷ Борба. – 1910. – Ч. 11.

³⁸ Ботушанський В. Вказ. праця. – С.396.

³⁹ Борба. – 1912. – Ч.2.

⁴⁰ Буковина. – 1908. – Ч.100. – С.1.

*Оксана Яремко
(Чернівці)*

**Программы украинских партий Буковины
начала ХХ ст. на страницах периодической прессы**

В статье проанализированы программы политических партий Буковины начала ХХ ст. Автор освещает программные положения партий сквозь призму исследования тогдашней прессы.

Ключевые слова: партия, программа, газета, Буковина, украинские партии.

*Oksana Yaremko
(Chernivtsi)*

**The Programmes of Ukrainian Parties
of Bukovina at the Beginning of 20th
(at the Pages of Periodical Press)**

The programmes of Ukrainian parties in Bucovina at the beginning of the XX century is analyzed in this article. The author shows vividly the programmes main principles through the prism of exploration of those days periodical press.